

Nieuw drassig land

Slim sleutelen aan middeleeuws poldersysteem

In de polder Nijbroek werken het waterschap, de gemeente en inwoners samen om de polder bestand te maken tegen de gevolgen van klimaatverandering. De historische kenmerken van het landschap en zijn bewoners komen daarbij goed van pas. Klimaatadaptatie is bovendien de motor voor andere noodzakelijke vernieuwingen.

Nijbroek, gelegen tussen de Veluwe en de IJssel, betekent letterlijk 'nieuw drassig land'. Deze middeleeuwse polder, met zijn kenmerken de sloten, weteringen, bruggetjes en stuwen, is tot op de dag van vandaag goed bewaard gebleven. Dit geldt feitelijk ook voor de sociale structuren. Zo had de polder niet alleen zijn eigen waterstaat, maar was ook qua bestuur, rechtspraak en kerk zelfstandig. Deze mentaliteit is ook nu nog voelbaar. Zelfredzaamheid en gemeenschapszin zijn hier vanzelfsprekend – men is gewend het met elkaar te rooien. De ogenschijnlijke leegte van polder Nijbroek is dan ook geen onbeschreven blad. Want hoewel de ruilverkaveling grotendeels aan Nijbroek is voorbijgegaan en de ruimtelijke structuur met kenmerken de kavelafmetingen, dijken en watergangen eeuwenlang vrijwel onveranderd is gebleven, is de grond voortdurend door zijn inwoners gebruikt, bewerkt en aangepast. Het DNA van het landschap is zodoende verweven met dat van de gemeenschap.

Stand van de IJssel

De toekomst van het historische polderlandschap staat echter op het spel. Klimaatverandering veroorzaakt steeds zwaardere regenbuien die zorgen voor wateroverlast – en langere periodes van droogte juist door watertekort. De gemalen zijn niet meer in staat voldoende water weg te pompen bij piekbuien. Ook lukt het niet meer om genoeg IJsselwater de polder in te laten wanneer de stand van de IJssel erg laag is. Een van de gemalen, het monumentale Baron van der Feltz-gemaal in het nabijgelegen Terwolde, wordt daarom opgeknapt en uitgebreid. Ook worden er drie stuwen langs het toevoerkanaal aangepast zodat er bij piekbuien geen water meer de polder binnen stroomt. Maar er is meer nodig. De pomp harder laten draaien is op termijn niet genoeg; er is een nieuw samenspel nodig in het watersysteem – van polderslootje

tot gemaal. Om wateroverlast en uitdroging van de gronden in het achterliggende polderlandschap te voorkomen, moet in de polder slimmer worden omgaan met het water.

Lokale kennis

De gemeente Voorst en waterschap Vallei en Veluwe werken samen met Nijbroekers en andere gebiedspartijen aan een klimaatrobuuste polder. In vier ontwerp-ateliers worden ervaringen met het watersysteem gedeeld, knelpunten en kansen verzameld en ideeën voor klimaatadaptatie bedacht. De bijeenkomsten worden begeleid door cocreatief ontwerp bureau Open Kaart. De betrokkenheid van Nijbroekers maakt dat lokale kennis benut kan worden. Vrijwel iedere Nijbroeker heeft wel eens een schop in de grond gezet, kent de kleibodem, kent het reliëf in het landschap en heeft ervaring met de werking van het watersysteem. Deze kennis is van belang om oplossingen te ontwikkelen en de betrokkenheid is noodzakelijk om deze oplossingen ook tot realiteit te brengen. De lokale gemeenschap moet immers voor een groot deel handen en voeten geven aan de daadwerkelijke invulling van de toekomst van het platteland. Plannen zonder draagvlak zijn betekenisloos in een gebied als Nijbroek, waar particulieren – zowel bewoners, ondernemers en andere lokale partijen – grond en vastgoed in eigendom hebben en beheren.

Hakhoutbosjes

Het materiële en immateriële erfgoed – het cultuurhistorische landschap in combinatie met de zelfredzame mentaliteit van Nijbroek – liggen aan de basis van oplossingen voor klimaatadaptatie. Zo is het idee ontstaan om oude slingeringen in de – inmiddels rechtgetrokken – weteringen te gebruiken om water meer ruimte te geven en de biodiversiteit te versterken. Een ander idee is de aanplant van bosjes op plekken in de polder die het meest gevoelig zijn voor wateroverlast. Ook vroeger stonden op de laagste plekken vaak hakhoutbosjes. Om het waterpeil in de polder slimmer te beheren, is geopperd om grondwaterstanden beter te meten en deze informatie, samen met de weersvoorspellingen, te gebruiken voor een gericht peilbeheer. Zo kunnen de waterpeilen bijvoorbeeld hoger worden opgezet als er droogte wordt verwacht. Als een vorm van burgerwetenschap kunnen boeren en bewoners hun eigen metingen toevoegen – zo zetten het waterschap en de Nijbroekers zich gezamenlijk in voor slimmer waterbeheer. Met oude, lowtech oplossingen zoals houten stuwten en ballonnen in duikers kunnen bewoners plaatselijk water vasthouden. Deze oplossingen samen maken dat de polder zijn eigen broek op kan houden, zoals dat sinds de ontginning het geval was.

Als een vorm van burgerwetenschap kunnen boeren en bewoners hun eigen metingen toevoegen

Integraal met erfgoed

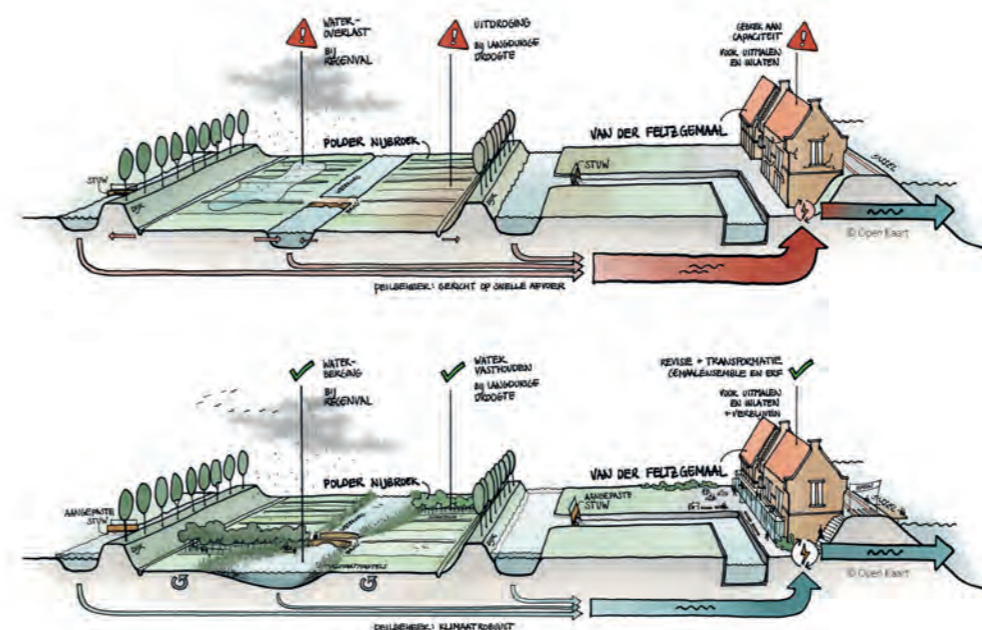
De historische karakteristieken van landschap en gemeenschap maken het ook mogelijk om met een integrale bril naar de polder te kijken. Wat kan de wateropgave op andere gebieden opleveren? Kunnen oplossingen ook meerwaarde bieden voor landschap, landbouw en recreatief medegebruik? Zo vroegen Nijbroekers aandacht voor de oude gemetselde duikers die op allerlei plekken in het watersysteem aanwezig zijn. Ze zijn vaak in slechte staat of vervangen door betonnen duikers. Bruggetjes zijn in kaart gebracht en er worden er twee gerestaureerd als voorbeeld. Andere initiatieven zijn een lokale werkgroep die zich inzet om de biodiversiteit te vergroten en een bewonerscoöperatie die bij het realiseren van starterswoningen plaatselijk het landschap herstelt. Met 'Nijbroekse stuwten' kunnen grondeigenaren zelf of samen maatregelen nemen om water langer vast te houden en de biodiversiteit langs en in de watergangen te vergroten. Ook wordt er steun gegeven aan boeren die willen overstappen op biologisch boeren of die hun bedrijf op termijn willen overdragen. Dit biedt de kans oevers grenzend aan landbouwgronden anders in te richten en zo meer ruimte te geven aan waterberging, biodiversiteit, recreatie en cultuurhistorie. Een andere 'koppelkans' is de herbestemming van het voormalige stoomgemaal dat naast het Baron van der Feltz-gemaal staat. Met omwonenden en andere lokale partijen wordt nagedacht over een passende nieuwe functie voor dit leegstaande gebouw en het omliggende terrein. Nijbroekers geven op deze manier – steeds weer – nieuwe betekenis aan Nijbroek als 'nieuw drassig land' en maken zo tastbaar hoe grote abstracte opgaven concreet en creatief te verknopen zijn met het lokale DNA van landschap en gemeenschap.

Hanneke Stenfert en Pieter Graaff zijn architecten en medeoprichters van Open Kaart, bureau voor coöperatie van de leefomgeving.

Bewoners, boeren en experts in het gebied kwamen bij elkaar tijdens vier ontwerp-ateliers. | Foto Rufus de Vries

Het watersysteem van Polder Nijbroek. Klimaatverandering vraagt om aanpassing van het waterbeheer en de inrichting van de gronden, van polderslootje tot gemaal. | Afbeelding Open Kaart

Vier ontwerp-ateliers

Tijdens vier ateliers gaan gebiedspartijen, inwoners en experts met elkaar in gesprek onder begeleiding van ontwerp bureau Open Kaart. De ateliers zijn de plek waar lokale kennis en expertise op het gebied van erfgoed, water, landbouw, landschap en recreatie samengebracht worden. De ateliers zijn getiteld:

- Verzamelen van kansen en ideeën
- Een klimaatrobuust polderlandschap
- Transformatie van het gemaal
- Voorbereiding op de uitvoering

Coöperatie Polder Nijbroek

Een aantal bewoners richtte in 2019 de Coöperatie Polder Nijbroek op om invulling te geven aan de toekomstvisie voor de Polder Nijbroek die dat jaar onder begeleiding van Open Kaart is opgesteld. Vorig jaar kocht de coöperatie een vrijgekomen perceel in het gebied om vijf woningen te realiseren op de plek van een afgebrande boerderij. Rondom het erf worden landschapselementen hersteld en versterkt. Ook wordt onderzocht of er een kleinschalig zonneveld kan worden ingepast.